

ГАЛУЗЕВІ ВЕКТОРИ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Кушніренко О. М., Гахович Н. Г.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Історія становлення української держави та її географічне розташування в центрі Європи в оточенні країн з різними засадами соціально-політичного устрою, підтверджує те, що воєнні дії є однією з потужних загроз для національної безпеки України. Протидія військовим загрозам залежить від спроможності держави забезпечити безпеку населення та цілісність території, де найбільшу роль відіграє потужний промисловий комплекс. Промисловість формує базис національної безпеки, адже її робота визначає можливість виготовлення сучасних засобів оборони. І навіть в умовах нападу значно переважаючого за потужністю та ресурсами агресора, розвинений промисловий комплекс спроможний забезпечити потреби країни в засобах захисту (зброї, техніці, устаткуванні, транспорті), а застосування новітніх цифрових технологій (штучного інтелекту, робототехніки, віртуальної та доповненої реальності) надасть додаткові можливості для обороноздатності країни. Водночас реалії воєнного часу вимагають зміни підходів до державного стратегування соціально-економічного розвитку та забезпечення національної безпеки, зокрема в сфері прискореного відновлення промислового розвитку, де одне з вагомих місць посідає визначення галузевих векторів повоєнного відновлення України. Повоєнна відбудова України потребуватиме значного фінансування, в тому числі міжнародних коштів. Саме тому визначення галузевих векторів промислового розвитку України є надзвичайно важливим завданням, вирішення якого дозволить залучити необхідний розмір фінансування та направити ресурси в ті сектори, відновлення яких посилять можливості обороноздатності та забезпечить економічний розвиток України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Реальною загрозою для України сьогодні є те, що наша країна знаходиться у стані діючого конфлікту з країною східним сусідом – Російською Федерацією. Тривалий час відбуваються агресивні провокації, які мають трагічні наслідки: анексія Криму (2014), утворення ЛНР та ДНР на Сході України та постійні акти підривної і терористичної діяльності¹. Ескалація

гібридної війни з країною-агресором, яка володіє значними військовим ресурсами та потужним досвідом ведення провокаційної роботи, підтверджує те, що конфлікт матиме довгостроковий характер. Як зазначає В.Горбулін «розвиток такої тенденції для Києва подібний до сирени, яка переконливо сигналізує про необхідність зміни всієї філософії побудови оборони, включаючи пріоритети розвитку армії, її переозброєння, формування суто українських відповідей на зростаючі військові загрози»². Однією з таких відповідей є визначення стратегічних векторів повоєнного відновлення економіки України для зміцнення промисловості, спроможної забезпечити потреби українського народу для захисту своїх національних інтересів.

Концептуальні засади стратегічного планування, сутність та методологія розроблення економічної стратегії держави розкриті в роботах Геєця В.М., Жаліла Я.А., Вишневського А.С., стратегічні цілі та пріоритети соціально-економічного розвитку України розроблялися Гальчинським А.С., Буркинським Б.В., Кінахом А.К., Кизимом М.О., Семиноженком В.К., Хаустовою В.С., Ляшенко В.І. Проте у науковій літературі питання стратегічного планування промислового розвитку в умовах війни залишаються відкритими, адже наразі відбувається руйнування промислового комплексу, а жорстокість сьогоденної військової агресії РФ є безпрецедентною.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В умовах військових дій Україні потрібна нова система стратегічного управління, заснована на балансі ресурсів для реалізації довгострокових цілей при вирішенні оперативних завдань, що відповідає всім викликам та загрозам національній безпеці. Адже війна є складним випробуванням для всієї української нації. Війна в Україні завдає неймовірних людських страждань із трагічною втратою життя та переміщенням мільйонів людей. Це і гуманітарна катастрофа, адже за попередніми оцінками ПРООН, 90% українського населення можуть зіткнутися з бідністю та надзвичайною економічною вразливістю, якщо війна поглибиться, відкидаючи країну на десятиліття назад і залишаючи глибокі соціальні та економічні шрами для майбутніх поколінь³.

¹ Горбулін В. Крим. Війна: передумови російської агресії. Апарат Ради національної безпеки і оборони України. 2016. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/2399.html> (дата звернення: 13.03.2022).

² Горбулін В. Как победить Россию в войне будущего. Видавництво «Брайт Букс». 2020. 256 с

³ The Development Impact of the War in Ukraine: Initial projections. Analysis. 16 Mar 2022. United Nations organization. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/development-impact-war-ukraine-initial-projections-enuk>

Це пояснюється страшним військовим ударом по українській економіці: війна спричинила повне закриття 50% українських підприємств, а інша половина змушена працювати значно нижче потужностей. Воєнні дії завдають непоправних втрат цілим галузям промисловості, тому що підприємства розташовані в регіонах, де відбуваються активні бойові дії, це: машинобудування, зокрема суднобудування (Миколаївська обл., Херсонська обл), танкобудування (Харківська обл.); зупиняються або руйнуються підприємства-інтегратори з предметною спеціалізацією на кінцевій продукції або підприємства з вузловою спеціалізацією на унікальній, високотехнологічній продукції; повністю зупинене виробництво практично на всіх найбільших підприємствах України; відбулось пошкодження ланцюгів доданої вартості через руйнування інфраструктури (доріг, залізничного перевезення), закриття українських портів (90% продовольчого експорту з України).

Воєнні події, руйнування об'єктів інфраструктури, виробничої бази багатьох промислових підприємств в зонах активних боїв, міграція фахівців підприємств в безпечніші регіони, призвели до зупинення діяльності багатьох промислових підприємств, як великого, так і малого й середнього бізнесу. За підрахунками уряду, вже знищено інфраструктуру, будівлі, дороги, мости, лікарні, школи та інші матеріальні цінності на суму щонайменше 100 мільярдів доларів. Крім прямого впливу – руйнувань матеріально-технічної бази внаслідок обстрілів та авіаударів, евакуації частини працездатного населення, відбувається переривання логістичних ланцюгів, що призводить до зриву постачання.

Формулювання цілей (постановка завдання). Обґрунтувати засадничі підвалини для стратегування стійкого промислового розвитку України на основі системи критеріїв, що визначають галузеві вектори відбудови промисловості України та визначити першочергові завдання для прискорення їх реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Визначення галузевих пріоритетів у відбудові промисловості України формується за рахунок поєднання критеріїв, що визначають ефективність використання ресурсів, можливості залучення інвестицій та реалізації факторів, що формуватимуть прогресивну структуру промисловості й забезпечують стійке відновлення промисловості регіонів в довгостроковій перспективі.

В якості найважливіших галузей промисловості високого рівня пріоритетності розглядаються ті галузі, в яких Україна має потенціал і розвиток яких має відповідне ресурсне забезпечення, які сприяють зростанню інших галузей та мають високі показники

ефективності (додана вартість, обсяги виробництва, інвестиційна привабливість), характеризуються значною інноваційною спроможністю, є експортоорієнтованими, а також є соціально важливими (створення робочих місць з високим рівнем оплати праці). Аналіз довоєнних трендів розвитку на основі співставлення доданої вартості, обсягів експорту та чисельності робочих місць (рис. 1–6), дозволили виділити такі галузі як харчова промисловість, металургія, машинобудування, виробництво гумових і пластмасових виробів, інших неметалевих виробів, деревообробна, хімічна, фармацевтична галузі.

Додана вартість, яка є частиною повної вартості товару, відображає реальний внесок підприємства у створення конкретного продукту. Визначивши фактори, які формують додану вартість продукції, видно, що для підприємств додана вартість є вартісною оцінкою їх роботи, а на макрорівні показник доданої вартості використовується у системі національних рахунків для розрахунку величини валового внутрішнього продукту та валового регіонального продукту.

За даними рейтингу, найбільшу частку доданої вартості в структурі переробної промисловості України в 2020 р. генерувала харчова промисловість (28,5%, що дорівнює 157,95 млрд грн.), на другому місці – металургійне виробництво (17,34% або 95,84 млрд грн), на третьому машинобудування (15,81%, що дорівнює 87,392 млрд грн.) й виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої продукції (11,7% в структурі доданої вартості переробної промисловості). Тобто ці чотири галузі формують майже три чверті (73,4%) всієї доданої вартості в переробній промисловості (рис. 1).

Наступним критерієм є обсяг реалізованої продукції галузей переробної промисловості, тобто вираження вартості випущеної підприємства готової продукції в грошовому виразі (рис. 2).

Значний внесок трьох вищезазначених галузей підтверджується обсягом реалізованої продукції, а саме, харчовою промисловістю в 2021 році реалізовано 23,8% всієї продукції переробної промисловості на суму 679,66 млрд грн., металургією – 22,9% або 640,193 млрд грн., машинобудуванням та виробництвом гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої продукції – по 9,3%, що відповідно становить 204,85 млрд грн. та 205,039 млрд грн.

Аналіз найбільш впливових галузей за показником залучення робочої сили підтверджує істотне значення промисловості для економіки України, адже це і кошти для забезпечення життєдіяльності працюючих і членів їх сімей, податки в місцеві, в державний бюджети, соціальні відрахування для утримання пенсіонерів, нарешті – забезпечення соціального миру в суспільстві. Тому розвиток галузей, які створюють найбільше робочих місць, має

Рис. 1. Найбільш впливові галузі переробної промисловості України за критерієм доданої вартості, 2020 р., млн грн

Джерело: розраховано за даними Держстату України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Рис. 2. Найбільші галузі переробної промисловості за обсягом реалізованої продукції за 2021 р., млн грн

Джерело: розраховано за даними Держстату України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Рис. 3. Найбільші галузі переробної промисловості за чисельністю працюючих у 2020 р., тис. осіб

Джерело: розраховано за даними Держстату України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Рис. 4. Топ-10 товарних промислових груп експорту у 2021 р., млн дол

Джерело: розраховано за даними Держстату України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Рис. 5. Топ-10 товарних промислових груп імпорту у 2021 р., млн дол

Джерело: розраховано за даними Держстату України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Рис. 6. Найбільш впливові галузі переробної промисловості за прямими інвестиціями в Україні, 2021 р., млн дол США

Джерело: розраховано за даними Нацбанку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external#5>

велике значення для подолання воєнних соціально-економічних потрясінь (рис. 3).

Харчова промисловість залучає найбільшу чисельність працівників – 325,6 тис працюючих, машинобудування – 314 тис працюючих, металургія – 195,4 тис працюючих та виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої продукції – 134,3 тис. працюючих.

Наступним критерієм є здатність галузей генерувати валютну виручку та наповнювати бюджет митними платежами. Промисловий експорт посідає важливе місце в системі макроекономічних індикаторів стійкості України – майже п'ята частина від всього ВВП (21,9% в 2021 р.), а митні платежі становлять значну частину надходжень до бюджету. Україна є 46-м за величиною експортером у світі в 2020 році, спеціалізуючись на певних товарах (рис. 4).

Отже, найбільшими експортно орієнтованими галузями є добувні галузі, машинобудування, харчова, хімічна та деревообробна галузі. Так, за 2021 рік зростання експорту відбулося по всіх групах промислових товарів та склало 43944,8 млн дол або 145,1% відповідно до 2020 р. Серед найбільш впливових товарних промислових груп, які експортували свою продукцію, є недорогі метали та вироби з них – 15992,5 млн дол (36,4% частка до загального експорту промислових товарів), мінеральні продукти – 8414,4 млн дол (19,1%), машини, обладнання та електротехнічне обладнання – 5272,8 млн дол (12%), харчові продукти – 3788,9 млн дол (8,6%), продукція хімічної промисловості – 2816,4 млн дол (6,4%).

Водночас вітчизняні виробники перебувають у значній залежності від імпорту промислових товарів. Так, у 2021 р. імпорт промисловими товарами становив 68353,7 млн дол або 135,1% порівняно із 2020 р. Більш всього імпортували мінеральні продукти на 14969,4 млн дол або 21,9% від загального обсягу імпорту промислових товарів, машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання – 14201,7 млн дол або 20,8%, продукція хімічної промисловості – 9740,6 млн дол або 14,3%, Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби – 7569,7 млн дол або 11,1%, полімерні матеріали, пластмаси та вироби з каменю, гіпсу, цементу – 4815,3 млн дол або 7% (рис. 5).

Наступним важливим індикатором, який підтверджує важливість переробних галузей для промислового розвитку України є показник інвестиційної привабливості (рис. 6).

За 2021 рік найбільше залучено інвестицій в металургію – 1,583 млрд дол., харчову промисловість 452,3 млн дол., хімічну промисловість – 338,9 млн дол. та у виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої продукції – 305,1 млн дол., натомість машинобудування відзначилось від'ємним

значенням прямих іноземних інвестицій, що пояснюється їх відтоком у зв'язку з високими ризиками інвестування та недостатньою обізнаністю про можливість інвестування⁴.

Отже, наразі важливим є прискорене відновлення таких видів діяльності як машинобудування та оборонно-промисловий комплекс, металургія, харчова, хімічна, фармацевтична та деревообробна промисловості. Пріоритетами відновлення цих галузей є створення сприятливих умов для розвитку інноваційно орієнтованих галузей з високою часткою доданої вартості й націленими на інтеграцію в глобальні ланцюги доданої вартості. Розглянемо першочергові завдання для відновлення вищезазначених галузей української промисловості більш детально.

Металургія. Внаслідок воєнного вторгнення ряд підприємств металургії були вимушені скоротити обсяги виробництв, частина прийняли рішення про консервацію виробництва, а частина були зруйновані. Від початку російського вторгнення повністю зупинене виробництво практично на всіх найбільших металургійних підприємствах України: маріупольські Азовсталь та ММК ім. Ілліча, Запоріжсталь, АрселорМіттал (Кривий Ріг). Російська агресія в Україні розірвала усталені ланцюжки постачань металургійної продукції та сировини у світі. Зазначимо, що до початку війни на експорт прямувало 80% усього українського виробництва. У 2021 році українська металургія виробила 21,37 млн тонн сталі, експортовано понад 14 млн тонн. Український прокат та напівфабрикати (сляби, квадратна заготовка) експортувала до ЄС, Близький Схід, в країни NAFTA, чавун – у США, Італію та Туреччину. У структурі експорту металопродукції з України велику частку займають напівфабрикати, які інші країни використовували для виготовлення своєї готової продукції. За даними ГМК Центр, українські металургійні компанії у 2021 році забезпечили 34% потреб ЄС у слябах та 50% — у квадратній заготовці. За даними експертів, у коротко- та середньостроковій перспективі замінити таку кількість продукції «брудних» аглодоменого та сталеплавильного переділів практично неможливо⁵.

Потенціал відновлення металургійної галузі залежить від можливостей відбудови виробничих потужностей, врахування особливостей ринку щодо попиту, забезпечення сировиною. Відбудова інфраструктури, житлового та нежитлового фонду міст та поселень України вимагатиме значної кількості продукції металургії. Враховуючи унікальні особливості розвитку української металургії, потен-

⁴ Україна на ринку світового капіталу: які шанси на залучення інвестицій? *Економічна правда*. 2021. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/09/28/678248/> (дата звернення: 04.04.2022).

⁵ Economy during the war. URL: https://gmk.center/wp-content/uploads/2022/03/Economy-War_01.pdf

ціал відновлення галузі залежить від забезпечення сировиною, впровадження інноваційних технологій в усіх виробничих переділах, сприяння експорту готової продукції. Зокрема, з урахуванням програмних документів, що діють в ЄС, а саме дорожньої карти ЄС “Metallurgy made in Europe and for Europe. Manufacturers and End Users Perspective”⁶ ключовими орієнтирами для розвитку галузі є підвищення енергоефективності виробництва та продуктивності матеріалу; збільшення терміну експлуатації та стійкість до корозії та втоми; безпека та доступність у використанні; мультигалузевий вплив металургії на інші сфери діяльності. Все це вимагає вирішення таких першочергових завдань:

- інтенсифікації проведення і впровадження інноваційних розробок зі створення принципово нових техніко-технологічних металургійних рішень, що забезпечить внутрішній попит на власні науково-технічні й інноваційні розробки, сприятиме зниженню собівартості продукції шляхом зменшення ресурсо- та енергоємності на всіх етапах виробництва, підвищенню екологічності виробничого процесу, удосконаленню асортименту металопродукції, яка випускається;

- підготовка фахівців нового покоління, що відрізнятимуться вищим рівнем цифрової культури, будуть здатні до глибокого поєднання і всебічного застосування сучасних діджитал-технологій у реальному виробництві та будуть готові до безперервного навчання;

- сприяння державно-приватному партнерству в інноваційних проектах з впровадження цифрових технологій (інтернет речей, смарт-пристрої, роботи, інтелектуальне моделювання, великі дані, адитивні технології) для отримання переваг при інтеграції національних виробників до глобальних ланцюгів доданої вартості.

Харчова промисловість. Спроможність вітчизняної харчової промисловості задовольняти потреби внутрішнього і зовнішнього ринку в харчових продуктах визначається досягнутим рівнем розвитку цієї галузі та можливостями значного підвищення ефективності її функціонування в перспективі. Це посилюється мультифункціональними зв'язками галузі з іншими сферами, де може відбутися дифузія інновацій: розвиток агробіотехнологій, біоінформатика; синтетична біологія; дизайн харчових продуктів; “смарт фармінг” (комплекс цифрових технологій у рослинництві); вертикальні ферми; аквакультура; біоінформатика; генетика; альтернативні джерела білку; технологія консервації та подовження терміну зберігання харчових продуктів. Це має здійснюва-

тися на основі документів, які діють в ЄС (політика ЄС щодо досліджень та інновацій, спрямована на трансформацію харчової індустрії “Food 2030”)⁷:

- відновлення сировинного забезпечення для підприємств переробної сфери на основі «смарт фармінгу» та новітніх технологій рослинництва та тваринництва, що передбачає інтеграцію традиційних технологій з сучасними біотехнологіями і нанотехнологіями; впровадження інформаційних ІТ-технологій для комп'ютеризованого керування циркулярними технологічними циклами, планування та моніторинг використання ресурсів харчової промисловості;

- формування сприятливого бізнес-середовища для відкриття нових переробних потужностей з високою часткою доданої вартості (більш сприятливі умови для ведення бізнесу ніж у країнах-сусідах);

- стимулювання інноваційного відновлення виробничих потужностей діючих і створення нових інноваційних фабрик відповідно до вимог і нормативів ЄС та сприяння доступу до новітнього обладнання для виробництва харчових продуктів для українських виробників (програми пільгового кредитування, лізингу тощо);

- активізація циркулярних моделей в харчових виробництвах з глибинним процесом переробки, що передбачає мінімальні або нульові відходи (енергоефективні заходи: перехід на альтернативні види палива, заміна обладнання на більш енергоефективне; переробка відходів, забезпечення глибинної переробки сировини при випуску продукції тощо);

- створення стійких логістичних ланцюгів для постачання сировини та реалізації харчових продуктів “від лану до столу”;

- стратегічне планування розвитку локальних харчових виробництв в межах міських конгломерацій та регіонів, що забезпечить високий рівень самодостатності регіонів у харчовій продукції власного виробництва та посилить стійкість продовольчої системи, щоб у випадку руйнування логістичних ланцюгів місцеве населення не потрапило у пастку гуманітарної катастрофи;

- стимулювання кластерного розвитку перспективних секторів харчової промисловості для їх інтеграції з європейськими кластерними утвореннями в рамках європейської платформи кластерної співпраці з можливістю реалізації наукових проєктів.

Машинобудування і ОПК. Виробництво продукції машинобудування забезпечує економічний мультиплікаційний ефект для суміжних галузей економіки, поєднаних одним технологічним ланцюгом. Відбудова виробничих потужностей маши-

⁶ Metallurgy made in Europe and for Europe. Manufacturers and End Users Perspective. The Publications Office of the European Union. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/18f5ff24-9803-4842-9d54-c110d4c41b92>

⁷ What is Food 2030? An official website of the European Union. URL: https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/research-area/environment/bioeconomy/food-systems/food-2030_en

нобудування має відбуватися з урахуванням передових технологій, враховувати енергоефективність, забезпечення ефективного, безпечного та екологічно чистого транспорту по принципу майбутнє без вуглецевого сліду відповідно до європейського вектору на “A European Green Deal”⁸, “Sustainable and Smart Mobility Strategy”⁹ та дорожньої карти “Transport and the Green Deal”¹⁰.

Тому першочерговими завданнями для відновлення галузі має стати:

- виробництво військової техніки, засобів захисту для підвищення обороноздатності України (в тому числі через співпрацю з міжнародними виробниками, наприклад співпраця української компанії ТОВ «Івченко прогрес» з турецькою компанією Baykar Makina, яка створила відомий безпілотник Байрактар, презентувала новий бойовий БПЛА. Його оснащено двигунами українського виробництва AI-25)¹¹;

- виробництво сільгосптехніки для забезпечення внутрішніх потреб АПК України з урахуванням діючих та перспективних технологій виробництва сільськогосподарської продукції та сприяння доступу до сучасного обладнання для українській виробників сільгосптехніки (трактори, бурякозбиральні комбайни, комбайни зернозбиральні, обприскувачі тракторні, машини для очищення, сортування та калібрування);

- транспортне машинобудування для прискорення відбудови інфраструктури; відновлення логістичного забезпечення з урахуванням критичних логістичних проблем (відновлення парку вагонів, особливо вагони-зерновози відповідно до норм ЄС, вантажівок, контейнери тощо). Європейські підприємства, особливо з виробництва авто та запчастин, які закрили виробництво на ринку РФ, можуть провести релокацію своїх потужностей на території України при умові надання сприятливих умов для такого розміщення та налагодження експорту та імпорту;

- енергомашинобудування для різних секторів енергетики (обладнання для виробництва електроенергії з відновлюваних джерел енергії, використання відновлюваних джерел енергії у сфері теплопостачання у житловому та побутовому секторах, мало- та середньо- енергомістких промислових процесах).

⁸ A European Green Deal. Striving to be the first climate-neutral continent. *European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

⁹ Sustainable and Smart Mobility Strategy. URL: https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12438-Sustainable-and-Smart-Mobility-Strategy_en

¹⁰ Transport and the Green Deal. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/transport-and-green-deal_en

¹¹ Bayraktar з українським двигуном буде ефективнішим за винищувачі п'ятого покоління. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3446627-bayraktar-z-ukrainskim-dvigunom-bude-efektivnisim-za-vinisuvaci-patogo-pokolinna.html> (дата звернення: 12.04.2022).

Це прискорить вирішення завдань підвищення енергетичної сталості, зокрема декарбонізації, екологізації та підвищення енергоефективності економіки, пріоритетність яких закріплена в “European Green Deal”¹² та “EU strategy on energy system integration”¹³;

- створення сприятливих умов для успішного функціонування “кровеносної системи” економіки України – кабельно-провідникової галузі, продукція якої відіграє стратегічно важливу роль в енергозабезпеченні всіх сфер економіки та містить високу частку доданої вартості. Для цього важливим є вирішення таких завдань як формування нових ланцюгів доданої вартості економіки замкненого циклу, зменшивши обсяг відходів від виробництва та споживання кабельно-провідникової продукції та забезпечити раціональне ресурсоспоживання у виробництві кабельно-провідникової продукції, розв'язати питання щодо її утилізації.

Хімічна промисловість. Українська хімічна галузь завжди була драйвером економіки. Перш за все це стосується виробництва азотних добрив, що забезпечують зростання врожайності сільськогосподарських культур, сприяють піднесенню українського агросектору та малого і середнього бізнесу відповідно до вимог ЄС “Agriculture and the Green Deal”¹⁴. До того ж в ЄС обґрунтовано важливість стимулювання інновацій у галузі безпечних та стійких хімічних речовин для захисту громадян та навколишнього середовища (The EU’s chemicals strategy for sustainability towards a toxic-free environment¹⁵), що також повинно бути орієнтиром для розвитку і вітчизняної хімічної промисловості.

Також слід звернути увагу на розвиток **Виробництва гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої продукції**, що має важливе значення для забезпечення будівельними матеріалами відбудови інфраструктури та домівок відповідно до екологічних норм країн ЄС потребує виконання таких завдань:

- створення сприятливих умов для ведення бізнесу й відновлення виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої продукції;

- розробка та імплементація проєктів державно-приватного партнерства, зокрема в сферах критичної інфраструктури: аеропортів, залізничних вокзалів тощо та стимулювання залучення до них українських виробництв;

¹² A European Green Deal. Striving to be the first climate-neutral continent. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

¹³ EU strategy on energy system integration. URL: https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-system-integration/eu-strategy-energy-system-integration_en

¹⁴ Agriculture and the Green Deal. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/agriculture-and-green-deal_en

¹⁵ The EU’s chemicals strategy for sustainability towards a toxic-free environment. URL: https://ec.europa.eu/environment/strategy/chemicals-strategy_en

- кластерний розвиток для прискорення впровадження інноваційних проектів з виробництва новітніх конструкційних матеріалів;

- відповідно до європейських підходів щодо сталості й прискорення переходу до циркулярної економіки, ефективне відновлення галузі потребує формування політики та удосконалення нормативно-правової бази щодо сприяння переробки хімічних речовин та гармонізованого збору й механічній переробці, розвиток ринків вторинної сировини¹⁶.

Фармацевтична галузь має надзвичайно важливе значення у воєнний та повоєнний період розвитку, адже місія галузі – забезпечити населення якісними і доступними ліками, а під час воєнних дій, це забезпечення фронту засобами первинної медичної допомоги. Коли почалася війна виникла потреба в препаратах інтенсивної терапії для госпіталів (травми, політравми, тощо), які закривала компанія «Дарниця», згодом до неї долучилась «Юрія-Фарм». Частина імпортованих ліків майже зникла з ринку через логістичні проблеми. Також багато українців змінили ставлення до іноземних фармкомпаній, які залишилися працювати на ринку країни-агресора, що призвело до підвищеного попиту на ліки українського виробництва. Все це потребує заходів підтримки галузі, а саме:

– відновлення логістики та забезпечення фармацевтичних виробників необхідним персоналом, причому не тільки фармацевтами, а й водіями та експедиторами;

– створення розвиненої системи складів із запасами сировини;

– стимулювання розвитку інноваційних екосистем – науково-дослідницьких центрів для розробки українських медичних інновацій;

– створення сприятливого інвестиційного клімату для залучення коштів міжнародних організацій;

– спрощення процесів ліцензування, контролю якості та імпорту лікарських засобів.

Деревообробна. Деревообробна промисловість України також опинилась в складних умовах економічної діяльності, що пов'язано з її сировинною орієнтацією, розташування низки деревообробних підприємств на тимчасово окупованих територіях та в зонах ведення активних бойових дій завдає критичного порушення роботи галузі. Так, за даними Української природоохоронної групи, загальна площа лісів, що опинилась у зоні бойових дій, під тимчасовим контролем російських загарбників або яка є недоступною для України, становить понад 3 млн га. Це приблизно 22% усіх лісових територій України.

До того ж загарбники планують нещадно використовувати захоплені природні ресурси: згідно опублікованого Головним управлінням розвідки Міністерства оборони України листа міністра оборони Росії Шойгу «Про можливість вирубки на землях оборони» окупантам дозволяється тотальна вирубка «лісів, дерев, чагарників і зелених насаджень» на землях України. Плануються вирубки «будь-якої інтенсивності і будь-якого віку, незалежно від форми власності та категорії земель з правом використання отриманої деревини». Деревину, не використану для потреб збройних сил РФ, хочуть продати, а отримані кошти підуть на забезпечення армії-агресора. Тотальне вирубування зелених насаджень – це черговий страшний злочин загарбників та створення екоциду. Востаннє подібне відбувалось під час Другої світової війни, коли загарбники також знищували та вивозили природні цінності¹⁷.

Для запобігання незаконній реалізації української деревини Міжнародна рада директорів FSC 08.03.2022 р. призупинила дію всіх торгових сертифікатів у Росії та Білорусі. Це означає, що дія сертифікатів в Росії та Білорусі, які дозволяють продаж або просування продукції FSC, припиняється¹⁸. Тобто деревина та інші лісові продукти більше не можуть надходити з Росії та Білорусі як сертифіковані FSC. Враховуючи те, що сертифікація FSC є важливим документом легітимного експорту в країни ЄС та інші країни світу, то його відсутність спричиняє значні проблеми при експорті деревини та продукції з неї для країни загарбника.

Потенціал відновлення деревообробної галузі залежить від збереження та інноваційного відтворення сировинної бази, розвитку виробничих потужностей з переробки деревини, сприяння експортній діяльності з продукцією з високою доданою вартістю, стимулювання новітніх цифрових технологій при виробництві продукції з деревини, зокрема меблевої, а також створити сприятливі умови для диверсифікації виробництва для збереження та відновлення екосистем, забезпечення сталого використання та управління природними лісовими ресурсами відповідно до Європейського стратегічного довгострокового бачення Forest-based Industries 2050: a vision for sustainable

¹⁶ Plastics Europe offices. Sustainability. An analysis of European plastics production, demand and waste data. URL: <https://plasticseurope.org/sustainability/>

¹⁷ Путін та Шойгу хочуть вирубати та продати українські ліси – розвідка. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/03/15/7331529/> (дата звернення: 15.03.2022).

¹⁸ No FSC material from Russia and Belarus until the invasion ends. *FSC International*. URL: <https://fsc.org/en/newsfeed/no-fsc-material-from-russia-and-belarus-until-the-invasion-ends?fbclid=IwAR2b0khB3bRnkhmqKxgE-MJ547oEvRxxmJm-Wx95U9Iohg1pCUZHgsNoEq4>

choices in a climate-friendly future¹⁹, а також міжнародного Центру лісової сертифікації FSC (forest management certification)²⁰.

Завдання для української деревообробної галузі:

- започаткувати програму, за якою деревообробним підприємствам, постраждалим від війни, надати можливість пільгового користування земельними ділянками або майновими комплексами комунальної чи державної власності, придатними для організації виробництва (повоєнний досвід Фінляндії);

- удосконалити нормативно-правову базу щодо регулювання ринку сировини, зокрема проект Закону України «Про ринок деревини» в якому, з однієї сторони – закріпити архітектуру прозорого, відкритого ринку деревини, пиломатеріалів, відходів від виробництва (тобто однакові правила для всіх з прозорим та відкритим доступом до сировини), а з іншої сторони – передбачити заходи та умови роботи ринку в умовах воєнного стану, тобто пільгові умови для постраждалих підприємств;

- стимулювати зовнішньоекономічну діяльність деревообробних підприємств (інструменти ЕКА) для заміщення товарами українського виробництва частини європейських ринків, які раніше працювали з РФ;

- запровадження диференційованої рентної плати та податкове навантаження для державних підприємств, деревообробного бізнесу з урахуванням критеріїв: територія розташування, обсяги виробництва, наявність чи відсутність цілілих лісових ресурсів в регіоні тощо;

- розвиток виробництва вітчизняних прогресивних конструкційних матеріалів, застосування яких дозволить значно знизити матеріаломісткість і собі-

вартість виробів з деревини, що надзвичайно важливо для відбудови населених пунктів, зруйнованих внаслідок військових операцій.

Висновки

Таким чином, під час військової агресії промисловість України має особливо важливе значення, адже це – базис національної безпеки, яка забезпечує необхідною продукцією для тилу й фронту, генерує доходи в економіку країни й наповнення коштами Державного бюджету. Тому по завершенню війни важливо підтримати перетворення української промисловості на потужну сучасну ефективну індустрію з новітніми цифровими й інноваційними виробництвами для створення доступних якісних продуктів і послуг з орієнтацією на європейський вектор.

Економічні перспективи відновлення України характеризуються невизначеністю і багато в чому визначатимуться тривалістю та масштабами війни. Величезна шкода завдається виробничій спроможності економіки, і буде потреба у значному зовнішньому фінансуванні, щоб допомогти відбудові країни та економіки після війни. Все це потребує формування стратегічних цілей відбудови й визначення галузевих векторів відновлення.

Стратегічні цілі мають формуватися, враховуючи необхідність повоєнного відновлення промисловості в умовах довготривалої військової загрози для збереження державного суверенітету нашої країни та її територіальної цілісності, виходячи з загальноєвропейського вектору та забезпечення національних інтересів. Галужевими векторами відновлення визначено трансформацію структури економіки за допомогою реалізації організаційно-економічних чинників інноваційного оновлення матеріально-технічної бази виробництва на основі новітніх цифрових технологій в таких видах діяльності як машинобудування та оборонно-промисловий комплекс, металургія, харчова, хімічна, фармацевтична та деревообробна промисловості, а також розвиток нових сфер діяльності – біо та нанотехнологій.

Інформація про авторів:

Кушніренко Оксана Миколаївна,

доктор економічних наук, доцент,

старший науковий співробітник відділу промислової політики

Державна установа «Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України»

26, вул. Панаса Мирного, Київ, 01011, Україна

Гахович Наталія Георгіївна,

кандидат економічних наук,

старший науковий співробітник відділу промислової політики

Державна установа «Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України»

26, вул. Панаса Мирного, Київ, 01011, Україна

¹⁹ Communication from the commission to the European parliament, the European council, the council, the European economic and social committee, the committee of the regions and the European investment bank. A Clean Planet for all A European strategic long-term vision for a prosperous, modern, competitive and climate neutral economy COM/2018/773 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX-%3A52018DC0773>

²⁰ FSC forest management certification. URL: <https://fsc.org/en/certified-forests>

Information about the authors:

Kushnirenko Oksana Mykolaivna,

Doctor of Economic Sciences (Ph.D.), Associate Professor,
Senior Researcher at the Department of Industrial Policy
Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine
26, Panas Mirnyi str., Kyiv, 01011, Ukraine

Gakhovych Nataliia Georgievna,

Candidate of Economic Sciences (Ph.D.),
Senior Researcher at the Department of Industrial Policy
Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine
26, str. Panas Mirnyi, Kyiv, 01011, Ukraine